

CELOŠTÁTNE KOLO OLYMPIÁDY ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY
ŠKOLSKÝ ROK 2022/2023
15. ROČNÍK

I. ČASŤ PÍSOMNÁ – TEST

Čas na vypracovanie testu: 30 minút

Ukážka č. 1

Zaujímavý experiment

V rámci nového simulačného experimentu vedci sledovali, čo by sa dialo, ak by naša slnečná sústava mala ďalšiu planétu.

Niektorí vedci diskutujú o existencii možnej deviatej planéty za obežnou dráhou Neptúna. Až na zvláštne správanie objektov v tomto regióne však nemáme žiadne ďalšie dôkazy o existencii tejto planéty. Je možné, aby naša sústava mala ďalšiu planétu?

Zatiaľ nevieme, či záhadná deviata planéta existuje, no ak by naša sústava mala ďalšiu planétu, jej poloha by bola kritická pre naše prežitie. V rámci nového experimentu vedcov z University of California Riverside sa ukázalo, že ak by sa nachádzala pevná planéta medzi Marsom a Jupiterom, vyhladila by všetok život na Zemi.

Prečo však vedcom napadol práve takýto experiment? Odpoveď je veľmi jednoduchá, chceli ním poukázať na dve medzery v odbore planetárnej vedy, ktoré momentálne existujú. Prvou medzerou v chápaní našej slnečnej sústavy je drastický hmotnostný skok medzi pevnými a plynými planétami.

Najväčšou pevnou planétou je naša Zem a za najmenšieho plynného obra sa považuje planéta Neptún. Tá je 17-krát ťažšia ako Zem.

„Za hranicami sústavy nachádzame planéty, ktoré spadajú do hmotnostnej priepasti pozorovanej v tej našej. Nazývame ich super-Zeme,“ vysvetľuje Stephen Kane, autor tohto experimentu.

Chaos v sústave

V rámci experimentu vytvoril Kane simuláciu, ktorá do medzery medzi poslednou pevnou a prvou plynnou planétou umiestňovala objekty rôznych hmotností. Výsledky prezrádzajú, že by sme mali byť šťastní, že táto planéta neexistuje.

„Ak by sme do medzery umiestnili hypotetickú planétu, tá by len kúsok posunula Jupiter, no tento plynný obor by destabilizoval celú sústavu,“ tvrdí Kane.

Jupiter sa považuje za najväčšiu planétu slnečnej sústavy a hoci to nevidíme, obrovský vplyv má nielen na nás, ale aj na všetko ostatné. Ak by dráhu planéty niečo narušilo, pocítil by to každý objekt v slnečnej sústave.

V tomto prípade rozhoduje aj presná hmotnosť a poloha hypotetickej super-Zeme. V najhoršom prípade by mohla destabilizovať Merkúr, Venušu a aj Zem. Planéty by doslova vykopla do vesmíru. Potenciálna super-Zem by však mohla aj zmeniť orbitu našej planéty a tým aj podmienky na nej. Zem by nemala až také vhodné podmienky pre život alebo by život na Zemi zanikol úplne.

Menšia hmotnosť hypotetickej planéty by vytvorila stabilnú situáciu, ktorá by však balansovala na hrane noža. Akýkoľvek menší vplyv by spustil domino efekt, ktorý by rozhádzal celú sústavu.

Experiment je nepochybne zaujímavý a prezrádza nám čo-to aj o tom, aké planéty môžu podporovať život. Ako Kane vysvetľuje, v našej sústave panuje delikátna rovnováha a môžeme byť radi, že máme len osem planét.

<https://vosveteit.zoznam.sk/>, upravené

Úloha č. 1

Čo bolo dôvodom simulačného experimentu opísaného v ukážke č. 1?
<p>A. Vyvrátiť možnú existenciu deviatej planéty za obežnou dráhou Neptúna.</p> <p>B. Zistiť, čo by sa dialo, ak by slnečná sústava mala ďalšiu planétu.</p> <p>C. Dokázať, že plynná planéta sa nachádza medzi Marsom a Jupiterom.</p> <p>D. Potvrdiť, že obrie planéty majú malé predpoklady podporovať život.</p>

Úloha č. 2

Ktoré tvrdenie vyplýva z ukážky č. 1?
<p>A. Ak by bolo v našej sústave deväť planét, panovala by v nej väčšia rovnováha.</p> <p>B. Ak by bolo v našej sústave o jednu planétu viac, destabilizovalo by to Saturn, Urán aj Zem.</p> <p>C. V našej slnečnej sústave by sme mohli objaviť planétu zo super-Zeme.</p> <p>D. V našej sústave by pevná planéta medzi Marsom a Jupiterom nepriala životu na Zemi.</p>

Úloha č. 3

Hypotetickú super-Zem tvoria planéty, ktoré
<p>A. spadajú do hmotnostnej priepasti pozorovanej v našej slnečnej sústave.</p> <p>B. sú pevnými planétami s nižšou hmotnosťou v porovnaní s plynnými planétami.</p> <p>C. sa nachádzajú mimo orbít pevných planét ako Merkúr, Venuša alebo Jupiter.</p> <p>D. sú plynnými objektmi najrôznejších veľkostí, hmotností a ich orbity sú nestále.</p>

Úloha č. 4

Čo by podľa ukážky č. 1 mohlo spôsobiť až zánik života na Zemi?
<p>A. Posun Jupitera, ktorý by mohol narušiť stabilitu celej slnečnej sústavy.</p> <p>B. Preniknutie planéty Zem by na vzdialenú orbitu super-Zeme.</p> <p>C. Vznik nového života na inej planéte našej slnečnej sústavy.</p> <p>D. Objekty za planétou Neptún, ktoré spôsobujú chaos v slnečnej sústave.</p>

Úloha č. 5

<i>V najhoršom prípade by mohla destabilizovať...</i>
Označte možnosť, ktorá správne určuje podčiarknuté sloveso.
<p>A. fázové sloveso</p> <p>B. zvrtné sloveso</p> <p>C. modálne sloveso</p> <p>D. činnostné sloveso</p>

Úloha č. 6

Zvýraznené slovo vo vete <i>V najhoršom prípade by mohla destabilizovať...</i> je
<p>A. tretí stupeň príslovky, ktorá má nepravidelné stupňovanie.</p> <p>B. tretí stupeň prídavného mena, ktoré má nepravidelné stupňovanie.</p> <p>C. tretí stupeň príslovky, ktorá má pravidelné stupňovanie.</p> <p>D. tretí stupeň prídavného mena, ktoré má pravidelné stupňovanie.</p>

Úloha č. 7

Ktorý slohový postup je použitý v ukážke č. 1?
<p>A. náučný</p> <p>B. informačný</p> <p>C. rozprávací</p> <p>D. publicistický</p>

Úloha č. 8

V ktorej možnosti je správne určený čas a rod slovesa z nasledujúcej vety? <i>Niektorí vedci diskutujú o existencii...</i>
<p>A. budúci čas, trpný rod</p> <p>B. prítomný čas, trpný rod</p> <p>C. minulý čas, činný rod</p> <p>D. prítomný čas, činný rod</p>

Úloha č. 9

Napíšte jednoslovné slovenské synonymum k slovu <i>experiment</i> .

Úloha č. 10

<p><i>Chceli ním poukázať na dve medzery v odbore planetárnej vedy, ktoré momentálne existujú.</i></p> <p>V ktorej možnosti je podčiarknutá vedľajšia veta správne transformovaná na zodpovedajúci vetný člen?</p>
<p>A. Chceli ním momentálne poukázať na dve medzery v odbore existujúcej planetárnej vedy.</p> <p>B. Chceli ním poukázať na dve momentálne existujúce medzery v odbore planetárnej vedy.</p> <p>C. Chceli ním poukázať na momentálnu existenciu dvoch medzier v odbore planetárnej vedy.</p> <p>D. Chceli ním poukázať na existujúci moment dvoch medzier v odbore planetárnej vedy.</p>

Úloha č. 11

<p>Vedec Kane hovorí, že v našej sústave panuje <u>delikátna rovnováha</u>. Označte možnosť s takým významom slova <i>delikátny</i>, ktorý vyhovuje obsahu ukážky č. 1.</p>
<p>A. majúci dobrú kvalitu</p> <p>B. vyžadujúci obozretnosť</p> <p>C. svedčiaci o jemnocičnosti</p> <p>D. vyznačujúci sa taktnosťou</p>

Ukážka č. 2

Ján Smrek: BÁSEŇ O KRÁSNEJ MATKE

Prekrásna matka!
Hoc sú už jej vlasy
strieborne lesklé,
predsa jej však nebudlo z krásy,
bo svetu dala
krásnu dcéru.

A svet sa díva na obe
a kochá sa v ich podobe.

Akou je dcéra dnes,
jej matka bola niekedy,
upomínajúc na kvety –
a aká je dnes matka vznešená,
takou sa niekdy dcéra stane.
Medzi nimi
je všetko čudne zharmonizované.

Matka má oči ako uhoľ
a sú to oči dcérine.
Tie hľadia s ohňom na človeka
a tamtie krotko, nevinne.

Jedny z nich velia: poľúb pery
osemnásťročnej dcéry.
A druhé: kľakni pred matkou
a bav ju žitia pohádkou!

Ó, oči dcéry, oči matky,
ktoré ste drahšie človeku?
Jedna ich nosí ku bielemu,
k čiernemu druhá obleku.
Môž' milovať však v dcére matku
a obom vraviť o šťastí,
hovoriť jednej: svätá ste mi,
tej druhej: moja, moja, ty!

Musí sa riecť i smutné to:
nebude matky **kedysi!**
Však v dcére budú zachované
jej drahocenné obrisy.
Uteká život ako rieka,
z dcéry sa matka stane raz
a po rokoch sa zopakuje
metamorfóza krás.

<https://www.ozivot.sk/2020/08/Basen.o.krasnej.matke.html>

Úloha č. 12

Čo nie je témou *Básne o krásnej matke*?

- A. Opakujúci sa kolobeh života.
- B. Obdivuhodnosť žien každého veku.
- C. Básnik prejavuje úctu voči matkám.
- D. Matkina krása bráni láske k dcére.

Úloha č. 13

Báseň o krásnej matke je

- A. lyricko-epická.
- B. epická.
- C. lyrická.
- D. dramatická

Úloha č. 14

Označte možnosť, ktorá obsahuje: 1. prirovnanie; 2. metaforu.

- A. 1. Matka má oči ako uhoľ; 2. predsa jej však nebudlo z krásy,
- B. 1. Uteká život ako rieka; 2. Tie hľadia s ohňom na človeka
- C. 1. z dcéry sa matka stane raz; 2. jej drahocenné obrisy.
- D. 1. A svet sa díva na obe; 2. a sú to oči dcérine.

Úloha č. 15

*Jedny z nich velia: poľúb pery
osemnásťročnej dcéry.
A druhé: klakni pred matkou
a bav ju žitia pohádkou!*

Doplňte do nasledujúcej vety správny druh rýmu.

V uvedených veršoch autor použil rým.

Úloha č. 16

Ktorý básnický prostriedok sa uplatnil v prvom verši *Básne o krásnej matke*?

Úloha č. 17

Ktoré tvrdenie o zvýraznenom slove **kedysi** v *Básni o krásnej matke* je pravdivé?

- A. Básnik ho použil z rytmických dôvodov, no z hľadiska pravopisu je napísané nesprávne.
- B. Básnik ho využil z rytmických dôvodov, no z hľadiska významu je tu použité nesprávne.
- C. Básnik ho použil na ozvláštnenie verša, no nevyužil ho z rytmických dôvodov.
- D. Básnik ho využil opakovane pri tvorbe obkročného rýmu a básnickej otázky.

Úloha č. 18

Z hľadiska doby vzniku slov a prispôsobovania sa potrebám použitia zaradte slovo *poľúb* (pery) do náležitej skupiny slov.

- A. Slová zastarané, ktoré však majú ekvivalent v súčasnom jazyku (archaizmy).
- B. Slová nepoužívané v aktívnej slovnej zásobe, označujúce už nejestvujúce javy (historizmy).
- C. Slová ozvlášťujúce jazyk, používané najmä v umeleckej literatúre (knižné slová).
- D. Slová pomenávajúce novovzniknuté veci a skutočnosti (nové slová).

Úloha č. 19

V ktorej z uvedených možností je správne určený slovesný vid nasledujúcich sloviac?

dala, díva sa, zopakuje

- A. dokonavý, nedokonavý, nedokonavý
- B. dokonavý, nedokonavý, dokonavý
- C. nedokonavý, dokonavý, dokonavý
- D. nedokonavý, dokonavý, nedokonavý

Ukážka č. 3

#80's

Tušili ste, že „hashtagovanie“, sa používalo už v roku 1988? Uľahčovalo totiž kategorizáciu rôznych položiek v IRC – Internet Relay Chat.

Ľudia, ktorí v tom čase mali počítač a internet, označovali hashtagmi obrázky, videá a ďalší obsah vo svojej chatovej skupine. Ich podstatou bolo jednoduchšie vyhľadávanie relevantného obsahu podľa zadaného kľúčového slova. Tento princíp využívajú hashtagy aj dnes. A ako sa hashtag dostal na sociálne siete?

Hoci je dnes najpoužívanejší na Instagrame, po prvýkrát uzrel svetlo sveta na Twitteri. V roku 2007 ho uverejnil vo svojom tweete muž menom Chris Messina, produktový dizajnér, ktorý v tom čase pracoval v Silicon Valley. Twitter bol vo svojich začiatkoch, no Chris mal pocit, že je potrebné dať mu nejaký organizačný rámec. Riešením mal byť práve hashtag, ktorý označoval internetové chatovacie miestnosti. Verili by ste, že jeho nadriadení označovali v tom čase jeho nápad za hlúpy a neverili tomu, že by niečo také ľudia naozaj používali?

Netrvalo dlho a hashtagy sa stávali populárnymi u čoraz väčšieho počtu ľudí. O dva roky neskôr, v roku 2009, vypočul Twitter prosby svojich používateľov a oficiálne pridal funkciu vyhľadávania hashtagmi. O rok neskôr sa rozšírilo používanie hashtagov na Instagrame a v roku 2013 pridal funkciu klikateľných hashtagov aj Facebook.

<https://www.ecommercebridge.sk/>

Úloha č. 20

Cieľom ukážky č. 3 je

- A. zdôrazniť, že aj vplyvné sociálne siete sa musia vedieť organizovať.
- B. naučiť ľudí označovať príspevky na internete moderným spôsobom.
- C. vysvetliť okolnosti vzniku a rozšírenia používania hashtagov.
- D. naznačiť, že používanie hashtagov je v súčasnosti už prežitok.

Úloha č. 21

Ktoré tvrdenie o podčiarknutom výraze *po prvýkrát* z ukážky č. 3 je správne?

- A. Z hľadiska spisovnosti by mal byť v texte nahradený výrazom *po prvé*.
- B. Z hľadiska spisovnosti by mal byť v texte nahradený výrazom *po prvý raz*.
- C. Je napísaný pravopisne chybne.
- D. Je napísaný pravopisne bezchybne.

Úloha č. 22

Z ukážky č. 3 nevyplýva, že

- A. hashtag sa používa v prípade, ak je pripojenie neaktívne.
- B. hashtag slúži na vyhľadávanie obsahu podľa zadaného kľúčového slova.
- C. používanie hashtagov sa rozšírilo na sociálne siete.
- D. na rozšírenie hashtagov mali vplyv používatelia sociálnych sietí.

Úloha č. 23

Slová ako *blogovať*, *esemeskovať*, *notbuk* sú spisovné slová. Kedy sa cudzie (prevzaté) slová stávajú spisovnými?

- A. Keď cudzie slová označujú moderné veci a súčasné javy.
- B. Keď ich jazykovedci pridajú medzi spisovné slová a vyjde nová verzia slovníka spisovného jazyka.
- C. Keď je potrebné zastarané slová, archaizmy a historizmy vyradiť z aktívnej slovnej zásoby používateľov jazyka.
- D. Keď cudzím slovám používateľa jazyka rozumejú na základe kontextu.

Úloha č. 24

Označte možnosť, v ktorej sú správne určené vetné členy vo vete:

Tento princíp využívajú hashtagy aj dnes.

- A. Zhodný prívlastok, predmet v akuzatíve, slovesný prísudok, podmet, príslovkové určenie.
- B. Zhodný prívlastok, nezhodný prívlastok, slovesný prísudok, podmet, príslovkové určenie.
- C. Zhodný prívlastok, podmet, slovesný prísudok, predmet v akuzatíve, príslovkové určenie.
- D. Zhodný prívlastok, predmet v akuzatíve, slovesný prísudok, podmet, nezhodný prívlastok.

Úloha č. 25

Koľkokrát dochádza v nasledujúcej vete k spodobovaniu hlások?

Uľahčovalo totiž kategorizáciu rôznych položiek.

Zdroje:

<https://vosveteit.zoznam.sk/planeta-ktora-by-mohla-ukoncit-zivot-na-zemi-staci-len-malo-a-sustava-by-sa-rozletela-na-kusy/>

<https://www.ozivot.sk/2020/08/Basen.o.krasnej.matke.html>

<https://www.ecommercebridge.sk/hashtag-nie-je-pre-kazdeho-kym-ho-pouzijete-porozmyslajte/>

Autor: Mgr. Daniela Petříková

Recenzovala: Mgr. Nadežda Kašiarová

Redakčná úprava: Mgr. Alžbeta Palacková

Vydal: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, Bratislava 2023

Olympiáda zo slovenského jazyka a literatúry

15. ročník, školský rok 2022/2023

Celoštátne kolo, kategória C

PRVÁ ČASŤ – PÍSOMNÁ

Tvorba textu

Čas na tvorbu textu: 30 minút

Napíšte text reklamy (10 – 15 viet),
ktorou cestovná kancelária pozýva na 3-dňový pobyt na Mesiaci.

Autor: Mgr. Daniela Petriková

Recenzovala: Mgr. Nadežda Kašiarová

Redakčná úprava: Mgr. Alžbeta Palacková

Vydal: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, Bratislava 2023